

УДК 930. 29

Н. О. Стратонова*кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії
Національного університету водного господарства та природокористування***РОЛЬ ВОЛХВІВ У СУСПІЛЬНОМУ ЖИТТІ ДАВНЬОЇ РУСІ
(ЗА ЛІТОПИСНИМИ МАТЕРІАЛАМИ XI–XII СТ.)**

Тема давньоруського жрецтва в пам'ятках літератури (переважно церковного походження) свідомо не розроблялась з огляду на їхню антихристиянську позицію. Проте постаті волхвів таки з'являлись на сторінках літописів, особливо в тих випадках, коли їхні виступи вели за собою міста. Ті свідчення, які ми зустрічаємо в літописах XI–XII ст., позиціонують їх як могутніх діячів, що чинили бунт проти місцевої знаті й князівського боярина. Сила волхвів в очах народу визнавалась навіть самими церковниками.

Мета розвідки – намітити підхід до осмислення своєрідної ролі давньоруського жрецтва в житті тогочасного суспільства крізь призму літописних пам'яток XI–XII ст. Ця мета правомірна з огляду на визначну роль літератури у вітчизняній культурі того часу й на досить високий рівень цієї літератури як форми оповіді про давньоруське суспільство. Крім того, у науковій літературі окремих праць, присвячених волхвам і їхній ролі в житті суспільства Давньої Русі, немає. Лише окремі розділи, присвячені жрецтву, є у роботах Б.А. Рібакова, О.М. Афанасьєва, Н.Н. Велецької та Ю.М. Кривошеєва. Тому ця тема є актуальною й потребує свого подальшого вивчення. Завданнями статті є аналіз літописних пам'яток періоду XI–XII ст., характеристика ролі жерців Київської Русі в житті тогочасного суспільства, а також з'ясування місця фольклорних магічних вірувань у народному світогляді після прийняття християнства.

Для вивчення релігійної історії Київської Русі надзвичайно важливим є аналіз літописних повідомлень про так звані «повстання волхвів». Літописи зберегли цікаві свідчення про події 1024 р. в Суздалі та про заворушення 1071 р. на території Верхньої Волги. Повідомлення, що аналізуватимуться нижче, не раз розглядались у працях учених, щоправда, основна їхня увага була зосереджена на соціальній сутності подій, а також на поясненні язичницького характеру дій волхвів і їхнього світогляду. Ми ж спробуємо проаналізувати «повстання волхвів» у контексті процесу християнізації. При цьому важливе значення буде мати не лише реконструкція власне язичницьких реалій, що відобразились у літописному тексті, а й можливість інтерпретації подій, що вивчаються, як фактів християнсько-язичницьких взаємовідносин.

«Повість минулих літ» містить такий запис, датований 1024 роком: «... рославу суццу в Новгород тогда в се же лто вьсташа вьльсви в Суждалцихъ избиваху старую чадъ по дьволу наоученью и бсованию глще ко си держать гобино и мтежь великъ и голодъ вь всеи стран тои идоша по Волз вси людье ...» [7, с. 95]. Розуміння та релігієзнавче вивчення літописних повідомлень більшою мірою залежить від того, як перекладати давньоруський вираз «стара чадъ». Один із варіантів перекладу – «старі люди». Він є відносно нейтральним у соціально-економічному плані; старість у цьому випадку має загальнокультурний віковий характер. Історики радянських часів розглядали вищезазначені події як масове народне повстання. І «стара чадъ» була для них соціально-класовою категорією. Так, М.М. Воронін писав, що «повстання було викликане насамперед внутрішніми суперечностями серед населення Суздальської землі, що особливо гострими були в районі, близькому до старої торгової Волги. Тут, очевидно, існувала якась заможна верхівка – стара чадъ – що виділилась із середовища місцевого суспільства; її накопичення у вигляді жита та господарських продуктів робили особливо гострим голод, який охопив цю місцевість. Те, що Ярослав нагально прибув з Новгорода <...> і став на захист старої чаді, засвідчує, що цей прошарок знаходився уже під покровительством князівської влади, будучи опорою її політики на місцях» [4, с. 55].

З близькою версією аналізу подій виступила Н.Н. Велецька. Вона розцінює повідомлення літопису як свідчення епізодичного вияву на Русі (за особливих потреб) давньослов'янського ритуалу «проводів старих на той світ», в основі якого лежить уявлення про всебічний (у цьому випадку – негативний) вплив предків на життя людського колективу. Дії суздальських волхвів, що вбивають «стару чадъ», безсумнівно, пов'язані з подібним релігійно-міфологічним сприйняттям людського суспільства. Необхідно підкреслити, що під час подібної інтерпретації дій волхвів треба бути впевненим у тому, що основний склад населення Суздаля у 1024 р. був слов'янським, незважаючи на те що на його місці колись знаходилось фіномовне поселення.

Найбільш прийнятним підсумком дискусій щодо соціально-економічної складової суздальського «повстання волхвів» може бути, на нашу

думку, такий: власне дії волхвів у Суздалі – це ритуальна акція, під час якої ніякі майнові питання (вилучення запасів зерна тощо) не вирішувались і не повинні були вирішуватись. Проте, можливо, заколот, що охопив усю Суздальську землю, певним чином відобразив економічні суперечності між різними групами населення. Проте, тим не менше, цей уривок засвідчує той великий вплив, що мали волхви на суспільство, яке щойно прийняло християнство: вони очолили народ і відкрито боролись із правлячими військами. Через століття в тому самому Новгороді: «... «вольхвъ вьсталъ при Глб в Новгород глшетъ, бо людемъ и творшетъ, бо (людемъ) І бъмъ и многы прельсти мало не весь городъ» [7, с. 170]. Цей загальновідомий епізод свідчить про силу впливу язичницьких жерців не лише в сільській місцевості, а й у місті, де давно було затверджено єпископську кафедру та збудовано Софійський собор. У Новгороді волхви продовжували свої дії аж до XIII ст. Усезагальне аутодафе чотирьох волхвів у центрі міста також говорить про те значення, яке надавалось волхвам.

На відміну від подій 1024 р. в Суздалі, висвітлених літописами поверхово, «повстання волхвів» на Верхній Волзі у 1070-х рр. є більш деталізованим. Літописне оповідання про виступ волхвів у 1071 р. відображає інформацію про них, передану укладачеві літопису безпосереднім учасником подій – князівським збирачем дані Яном Вишатичем. Літописець починає своє оповідання про «повстання волхвів», що трапилось на берегах Волги та Шексни, з указівки про настання голоду на Ростовській землі. Літописець повідомляє про появу двох волхвів у Ярославлі, котрі пояснили людям справжню причину голоду. Зробивши свої висновки, волхви відправились вверх за течією Волги й, відвідувавши великі поселення, погости, здійснювали особливі ритуальні обряди.

У той самий рік сталась ще одна подія, пов'язана з волхвуванням: «... и инмъ сице быс вольхвъ вьсталъ при Глб в Новгород глшетъ бо людемъ и твошетъ бо (людемъ) І бъмъ и многы прельст мало не весь городъ» [7, с. 170]. І лише сміливість Гліба Святославовича, який убив язичницького жреця, дозволила зберегти положення християнства, а після цього розпочати репресії проти язичників. Церковні письменники в той самий час писали про те, що руські люди «словом наречающеся хрестияне, а поганьскы живуще», диавол переманює їх від Бога «трубами, гусльми, русальями» [11, с. 188].

Однією з найважливіших жрецьких функцій був календар, точне визначення строків молінь. Слов'янські волхви повинні були вести спостереження, фіксувати їх, для того щоб, зрештою, створити бездоганний розклад магіч-

них молінь. Для фіксації спостереженого ними матеріалу була придумана особлива знакова система. Прочитання календаря IV ст. дає нам змогу зрозуміти фразу чорноризця Храбра, що у X ст. писав таке: «Пржде убо словне не имху къниг, но чрътами и рзами чьтяху и гатаху погани суще» [10, с. 195].

Створення знакової системи було, очевидно, справою кількох поколінь жерців, що займались волхвуванням. Останні розглядались народом як особливі істоти, що вміли перетворюватись у вовків, повелівати хмарами та влаштовувати затемнення місяця чи сонця: «Облакогонештеи от селян влькодлаци нарицаються: егда убо погыбнетъ луна иои слънце – глаголють: влькодлаци луну изъедоша или слънце».

Магічним діям волхвів-чарівників приписувався вплив на всі сили природи, що забезпечували врожай. Діяльність «повелителів хмар» іноді визначалась досить багатообразно: «...Гла-големья облакопрогоньники и чаровники и хранильники и вълшвъники...» [17, с. 382]. Чародійство тут можна пов'язати з магічними діями, пов'язаними з водою та різними відварами трав. Слово «хранильники» Б.А. Рибаків пов'язує з тими, хто виготовлював талісмани, а «вълшвъники» – з волхвами, котрі впливали на природу [15, с. 282]. Тут зрозумілим є склад жрецької спільноти давніх слов'ян: крім волхвів, які просто відправляли обряди, були ще й ті, хто впливав на природу, виготовляв талісмани й обереги, а також ті, хто робив магічні відвари. Отже, перерахування різних розрядів спеціалістів із тих чи інших видів передбачень і заклинань свідчить про багатоманітність і багатообразність жрецької спільноти Київської Русі XI–XIII ст.

Вільні, підтримані населенням дії волхвів свідчать про те, що в погостах не було постійних представників князівської влади та християнського духовенства. Приходячи в погости, волхви орієнтувались на наявну там адміністративно-територіальну структуру. Тому видається необґрунтованим висновок Ю.Ю. Кривошеєва, який розглядав ярославських волхвів як племінних лідерів (так само, як і суздальських волхвів із літописної статті 1024 р.). Волхви не беруть на себе владні повноваження або функції управління. Вони передусім виступають хранителями таємного знання, знають те, що іншим є недоступним. Для аналізу цього явища велике значення мають спостереження щодо пізнавальної функції міфології, яка «виступає в ролі її нормованого обмеження <...>, саме в такій якості міфологія санкціонується суспільством як ідеологія».

Те, що волхви вбивали жінок, яких звинувачували у «приховуванні» продуктивних запасів, природно пояснюється архаїчними уявленнями про розподіл загальної життєвої енергії між при-

роднім світом і людськими колективами. Імовірно, волхви не приносили жінок, яких убивали, у жертву якимось богам або міфологічним істотам. Ці дії можна розглядати саме як ритуальні вбивства. Відомо, що явища, охоплені поняттям «жертвоприношення», є не зовсім однорідними у своїй психологічній основі. Існує жертва-дар і жертва-вбивство, розчленування. Не всяке ритуальне вбивство є жертвоприношенням. Якщо говорити про «жертвоприношення» як одну з універсальї культури, то подібним чином можна розглядати жертву-дар.

Відомий фольклорист і філолог О.М. Афанасьєв зіставив волхвів, котрі вбивали «стару чадь» у Суздалі, та ярославських волхвів 1071 р., розуміючи під виразом «лучьши жены» старих жінок: «.. волхви звинувачували старих жінок у тому, що вони продукували голод, приховували «гобино», тобто врожаї, та робили безуспішними промисли рибалок і мисливців. Віра в можливість і справжність таких злочинів була настільки великою в XI ст., що родичі самі видавали на побиття своїх матерів, дружин, сестер. Жителі не лише не хотіли чинити супротив волхвам, а слідували за ними бевилим натовпом <...>, волхви (навіть якщо припустити з їхньої сторони обман і корисливі розрахунки) діяли лише тому так відкрито та сміливо, що спирались на загальні уявлення свого періоду». О.М. Афанасьєв відмітив, що, за даними різних джерел, «жінок, яких підозрювали в чаклунстві та звинувачували у викраданні дощів та земної плодючості, переслідували в давні часи жорстокими покараннями: спалювали, топили, закопували живцем в землю» [2, с. 394–395].

Частково приймаючи точку зору О.М. Афанасьєва, Н.Н. Велецька трактує повідомлення літопису про вбивства жінок як свідчення ритуалу відправлення «на той світ» старих людей «при досягненні ними певних вікових або фізіологічних критеріїв». Те, що ритуал не передувє ймовірному врожаю, а здійснюється вже після голоду, Н.Н. Велецька пояснює «початковою деградацією звичаю». Отже, вона ставить в один ряд події з участю волхвів у Суздалі та верхньоволзьке повстання волхвів [3, с. 67–68, 70]. Схожі спостереження мав і І.Я. Фроянов, який висловив припущення, що літопис змалював картину розправи з жінками, які за допомогою своїх шкідливих чар затримували врожай. Тому вилучення в них майна мало більш «релігійно-побутовий, ніж соціальний характер» [18, с. 40–41].

Подальші події, описані літописцем у 1071 р., розгортались біля Білоозера: «В то же врем приключис прити Стослава дань ємлющю невисну Вышатину и повдаша єму Блозерьци ко два кудесника избилла многы жены по Волъз и по Шьксн и пришла есть смо. <...> нь же поиде

самъ безъ ружъ и рш єму троци єго не ходи безъ ружъ соромтъ т нь же повел взти ружьє трокомъ и бста. вы трока с нимъ и поиде к нимъ къ лсу ни же сташа сполчившес противу невисну идущю с топорцемъ выступиша нихъ . <...> нь же вшедь в горьдъ. к Блозерьчемъ и реч имъ. аще не имете волхву сею и не иду васъ за лт. Блозерьци же шедше и ша и и приведоша к нему и реч има, что ради погубисте толико члвкъ. нима же рекшима» [7, с. 115–116]. Невідомо, чи збирались волхви проводити якісь акції в самому Білоозері, розраховуючи на підтримку з боку місцян. Тим більше немає жодних серйозних доказів безумовної належності жителів Білоозера до язичництва в період, що розглядається. Релігійна ситуація на цій території у середині – другій половині XI ст. важко піддається науково обґрунтованій реконструкції.

Отримавши волхвів у свої руки, Ян вирішив розібратись у тому, хто вони та що означають їхні дії з «подолання голоду». Висловлювання волхвів про антихриста, які до цього розповідали про Бога й сатану, імовірно, указують на те, що розповідь Яна про його спір із волхвами, будучи відома літописцю, уже була свого роду християнською інтерпретацією першопочаткових свідчень про язичницький світогляд волхвів. На це не раз вказувало багато дослідників, які звертались до цього літописного тексту. Незвичним є пряме ототожнення антихриста із сатаною. Тематика антихриста може бути пов'язана із відповідними перекладними творами.

Закінчивши свій спір із волхвами, «нь же повел бити и поторьгати брад єю сима же битыма и брад поторган проскпомъ реч има нь, что вамъ бз молвьт . нма же рекшима стати намъ предъ Стославомъ». Ян наказав прив'язати волхвів до щогли човна й сам поплив в іншому човні позаду них до устя Шексни, де відбувся останній діалог і де волхви були страчені. Перевізники здійснили кровну помсту, санкціоновану князівським представником. Вони вбили волхвів і повісили їх на дубі. Тут літописець відмічає: «мсть приимша Ба по правд». Ян відправився назад, а волхвів наступної ночі вкрав ведмідь: «въ другую ноць медвдь влзь оугрызъ и сн де кудеснику» [7, с. 117].

Той факт, що волхвів повісили на дубі, який стояв в усті Шексни, уже аналізувався в науковій літературі в контексті сприйняття дуба як сакрального дерева, пов'язаного зі світом мертвих і потойбічними силами. Дуб у слов'ян був найбільш шанованим деревом, що пов'язували із богом-горомовержем, він символізував силу, міцність і чоловіче начало. Оскільки волхви були недостойні християнського поховання, їх, очевидно, і поховали за язичницьким обрядом. Цей факт може свідчити про почесть, яку віддали

волхвам (поховання на священному дереві), як уважає І.Я. Фроянов [18, с. 158].

Не менше значення для реконструкції язичницького світогляду має згадка літописця про ведмедя, що вкрав тіла волхвів. Ще С.В. Анічков припустив, що автор літописної статті 1071 р. натякає на вшанування ведмедя, розповідаючи про з'їдання волхвів, повішених на дубі [1, с. 272]. До цього питання звернувся й І.Я. Фроянов, схилившись до думки про те, що ведмідь не з'їв тіла волхвів, а вкрав їх: «... ведмідь, будучи священною твариною ... уносить волхвів в інший світ, де на них чекає перевтілення та життя, але вже в іншому значенні». Під словом «оугрызъ» варто розуміти дещо інше, ніж з'їв, а саме: відгриз, перегриз. Тим більше, стверджує І.Я. Фроянов, «ведмеді не їдять мертвечину».

Тоді як християнізація йшла шляхом витіснення язичницького політеїзму християнським монотеїзмом, магичні вірування зберігали своє місце в народному світосприйнятті. Це яскраво виявилось і в суздальських подіях, і в діях ярославських волхвів.

Підсумовуючи вищевикладене, ми, отже, маємо можливість підтвердити вихідне припущення про вагомий роль волхвів у суспільному житті населення Київської Русі. Незважаючи на те що самих жерців зображали в негативному світлі, реакція народу на їх пророцтва була в більшості випадків на користь служителів дохристиянського культу, що свідчить про таке :

- у літописних джерелах волхви зображувались як могутні діячі, що могли чинити бунт проти місцевої знаті;
- суспільство, спираючись на загальні уявлення того періоду, не лише не чинило опору жерцям, а й було готове свідомо слідувати за ними, що свідчить про неабиякий вплив на населення, яке вже прийняло християнство;
- незважаючи на усталені християнські вірування, магичним діям волхвів-чарівників приписувався вплив на всі сили природи, що забезпечували врожай;
- світ жерців зображувався літописцями як протиприродний і нелюдський, а персонаж, який їм вірив, піддавався смертельній небезпеці, що, правда, про самих волхвів автори згадували з обережністю, що свідчить про релікти дохристиянських вірувань у світосприйнятті населення Давньої Русі, зокрема про приховану повагу до хранителів недоступного для всіх таємного знання.

Проаналізовані уривки літописних текстів свідчать про те, що тоді як християнізація йшла шляхом витіснення язичницького політеїзму християнським монотеїзмом, магичні вірування та власне сама віра в силу волхвів зберігали своє місце в народному світосприйнятті.

Література

1. Аничков Е.В. Язычество и древняя Русь / Е.В. Аничков. – СПб. : Стасюлевич, 1914. – 386 с.
2. Афанасьев А.Н. Древо жизни : [избранные статьи] / А.Н. Афанасьев. – М. : Современник, 1983. – С. 53–54.
3. Велецкая Н.Н. Языческая символика славянских архаических ритуалов / Н.Н. Велецкая. – М. : Наука, 1978. – 105 с.
4. Воронин Н.Н. Восстание смердов в XI в. / Н.Н. Воронин // Исторический журнал. – 1940. – № 2. – С. 55–57.
5. Голубинский Е.Е. История русской церкви : в 2 т. / Е.Е. Голубинский. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Университетская типография, 1901. – Т. 1 : Период первый, Киевский, или домонгольский. – 1901. – 966 с.
6. Еремина В.И. Ритуал и фольклор / В.И. Еремина. – Л., 1991. – 207 с.
7. Ипатьевская летопись // Полное собрание русских летописей / предисл. Б.М. Клосса. – М. : Языки русской культуры, 1998. – Т. 2 : Ипатьевская летопись [репринт. изд.]. – 1998. – 648 с.
8. Лаврентьевская летопись // Полное собрание русских летописей, издаваемое Государственной Археологической комиссией Российской академии наук : в 43 т. – Ленинград : Издательство Академии наук СССР, 1926– . – Т. 1. – 2 изд. – 1926. – С. 27.
9. Летопись по Ипатьевскому списку // Полное собрание русских летописей, издаваемое Государственной Археологической комиссией Российской академии наук : в 43 т. – Ленинград : Издательство Академии наук СССР, 1926– . – Т. 2. – 1926. – С. 95.
10. Лихачев Д.С. Повесть временных лет. По Лаврентьевской летописи 1377 г. / Д.С. Лихачев Д. С. ; под ред. В.П. Адриановой-Перетц. – М. ; Л., 1950. – Ч. 1. – 1950. – 202 с.
11. Новгородский перший літопис // Полное собрание русских летописей / предисл. Б.М. Клосса. – М. : Языки русской культуры, 2000– . – Т. 3 : Новгородская первая летопись старшего и младшего изводов [репринт. изд.]. – 2000. – 692 с.
12. Пам'ять і похвала князеві руському Володимирі, як хрестився Володимир і дітей своїх охрестив, і усю землю Руську од кінця й до кінця, і як хрестилася бабуна Володимирова Ольга раніше Володимира // Християнство на теренах України I–XI ст. Україна на сторінках Святого Письма та витяги з першоджерел, що засвідчують процес поширення християнства на теренах України від апостола Андрія до князя Володимира. – К., 2000. – С. 367–375.
13. Рыбаков Б.А. Русские летописцы и автор «Слова о полку Игореве» / Б.А. Рыбаков. – М. : Наука, 1972. – 520 с.
14. Рыбаков Б.А. Язычество древней Руси / Б.А. Рыбаков. – М. : София ; Гелиос, 2001. – 712 с.
15. Рыбаков Б.А. Языческое мировоззрение русского средневековья / Б.А. Рыбаков // Вопросы истории. – 1974. – № 1. – С. 3–30.
16. Срезневский И.И. Материалы для словаря древнерусского языка / И.И. Срезневский. – М., 1958. – С. 382.
17. Тимошук Б.А. Языческое жречество в Древней Руси (по материалам городищ-святилищ) / Б.А. Тимошук // Российская археология. – 1993. – № 4. – С. 110–121.
18. Фроянов И.Я. Волхвы и народные волнения в Суздальской земле 1024 р. / И.Я. Фроянов // Духовная культура славянских народов. Литература. Фольклор. История. – Л., 1983. – С. 19–38.

Анотація

Стратонова Н. О. Роль волхвів у суспільному житті Давньої Русі (за літописними матеріалами XI–XII ст.). – Стаття.

Мета розвідки – намітити підхід до осмислення своєрідної ролі давньоруського жрецтва в житті тогочасного суспільства крізь призму літописних пам'яток XI–XII ст. Ця мета правомірна з огляду на визначну роль літератури у вітчизняній культурі того часу й на досить високий рівень цієї літератури як форми оповіді про давньоруське суспільство.

У статті окреслено підхід до осмислення ролі волхвів у суспільному житті Давньої Русі на основі дослідження пам'яток давньоруських літописних матеріалів і їхніх релігійних доміант. Проаналізовано багатоманітність ролей волхвів у суспільному житті тогочасного суспільства, показано місце магічних вірувань у народному світосприйнятті після прийняття християнства. Проаналізовані уривки літописних текстів свідчать про те, що тоді як християнізація йшла шляхом витіснення язичницького політеїзму християнським монотеїзмом, магічні вірування та власне сама віра в силу волхвів зберігали своє місце в народному світосприйнятті.

Ключові слова: волхви, дохристиянський світогляд, літописи, синкретизм, Київська Русь, суспільство, магічні вірування.

Аннотация

Стратонова Н. О. Роль волхвов в общественной жизни Давней Руси (по летописным материалам XI–XII ст.). – Статья.

Цель исследования – наметить подход к осмыслению своеобразной роли древнерусского жречества в жизни тогдашнего общества сквозь призму летописных памятников XI–XII вв. Поставленная цель является вполне правомерной, учитывая выдающуюся роль литературы в отечественной культуре того времени и достаточно высокий уровень данной лите-

ратуры как формы повествования о древнерусском обществе. В статье очерчен подход к осмыслению роли волхвов в общественной жизни Древней Руси на основе исследования памятников древнерусских летописных материалов и их религиозных доминант. Проанализировано многообразие ролей волхвов в общественной жизни общества, показано место магических верований в народном мировосприятии после принятия христианства. Проанализированные отрывки летописных текстов свидетельствуют о том, что в то время, когда христианизация шла путем вытеснения языческого политеизма христианским монотеизмом, магические верования и собственно сама вера в силу волхвов сохраняли свое место в народном мировосприятии.

Ключевые слова: волхвы, дохристианское мировоззрение, летописи, синкретизм, Давняя Русь, общество, магический верования.

Summary

Stratonova N. O. The Magi' roles in the Old Rus' social life (based on chronicles of XI–XII centuries). – Article.

The purpose of this research is to outline an approach to understanding the role of an ancient priesthood in contemporary society through the prism of Kyiv Rus' literature. This objective is fully justified in view of the crucial role of literature in the native culture of the time, and at a fairly high level this literature as a form of stories about ancient society. In the article was made an attempt to analyze the variety of Magi' roles in Old Rus' public life of XI–XII centuries, based on the chronicles of Kyiv Rus literature, to show the place of magical beliefs in the national perception after the adoption of Christianity. The excerpts chronicle texts which were analyzed indicate that at the time when the Christianization took place, the pagan polytheism, magical beliefs and actually belief in the power of the Magi kept their place in the national worldview.

Keywords: Magi, pre-Christian world view, chronicles, syncretism, Old Rus, society, magical beliefs.